

Sygeplejevidenskab.dk
Fag, Disciplin & Fagkundskab

Sygepleje som videnskab og praxeologi

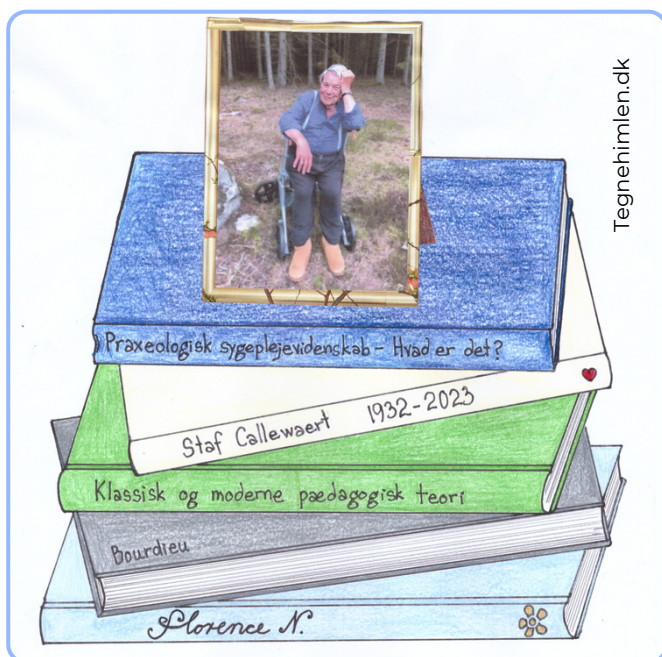
Staf Callewaerts betydning for sygepleje og tilstødende områder i Norden - en professor, der tog sygeplejersker og deres ambitioner om at udvikle sygepleje til også at være et teoretisk videnskabsfag alvorligt.

Jesper Frederiksen¹ Karin Anna Petersen² et al.³

¹ Sygeplejefaglig forskningsleder, ph.d. Medicinsk afdeling, Roskilde, Sjællands Universitetshospital, Adjunkt (TT) Institut for Regional Sundhedsforskning, Syddansk Universitet og Førsteamanuensis (10%), Institutt for helse- og omsorgsvitenskap, Høgskulen i Bergen

² Professor emerita i sykepleievitenskap, emr. Universitet i Bergen

³ I samarbejde med 22 medforfattere (se boks til slut i artiklen)

Læs artiklen

- og bliv klogere på Staf Callewaerts betydning for udvikling af videnskabelig teori om pleje og omsorg
- Praxeologi som videnskabsteoretisk position
- Brud med hverdagsviden

Indledning

Professor emeritus Staf Callewaert gik bort i en alder af 90 år i maj 2023. Han var tilknyttet Københavns Universitet, Institut for Kommunikation (tidligere Institut for Pædagogik, Filosofi og Retorik), og havde en enorm betydning for ambitionen om at udvikle videnskabelig teori om pleje og omsorg. I denne artikel vil en række "Praxeologer" i Norden, som har arbejdet med sygepleje og tilstødende områder som teoretisk videnskabeligt fag, bidrage med refleksioner over Callewaerts betydning.

Hvad er Praxeologi?

Praxeologi er en videnskabsteoretisk position, der definerer empiriske og teoretiske studier af sociale praktikker.

En praktik kan defineres som "det den enkelte af os gør".

Al praktik udøves indenfor en kontekst.

Konteksten omtaler vi som; praksis. Sociale praktikker kan derfor undersøges ved at studere de praktikker inden for sociale praksisser, som de er en del af. Praxeologiske studier prøver at beskrive og forklare med henblik på at forstå problemstillinger på en videnskabelig teoretisk analytisk måde. At arbejde teoretisk videnskabeligt er at være kritisk i akademisk mening, og det indebærer distancering og objektivisering og dermed brud med det, som bliver udforsket, sådan som det fremtræder med hverdagsbegreber og udtryksformer.

Praxeologisk teori er et metodisk redskab som kan bruges til at beskrive og forklare afgrænsede problemstillinger i hverdagen.

I praxeologiske videnskabelige studier udvikles nye teorier, som ikke foreskriver handlingsredskaber for praktikere, men med den kundskab som studier genererer, kan praktikerne etablere en reference i praktik og uddannelse og selv vælge at anvende den reflektivt i forhold til egen praksis.

Grundlaget for at arbejde praxeologisk er i høj grad præget af Staf Callewaerts mangeårige arbejde og tænkning inden for den franske historiske epistemologi, og hans virke med 'undervisningsbaseret forskning', har ledt til et stærkt forskningsmiljø for praxeologer i Norden. Vi vil med nogle få nedslag se på Staf Callewaert betydning.

Fra fag til videnskabsfag

Hvornår bliver et fag til et videnskabsfag? Det spørgsmål har mange fra de teoretisk-praktiske velfærdsuddannelser stillet sig især gennem de seneste 50 år i de nordiske lande, hvor udviklingen er eskaleret. Ikke mindst som en følge af at universiteterne fra at være elitære uddannelsesinstitutioner er blevet defineret som masseuniversiteter, der enkelt sagt tilbyder videregående uddannelse for langt flere end tidligere og fra andre samfundsmæssige klasser.

Et universitetsfag kan "administreres" frem, som vi fx har set det med de første akademiske sygeplejemiljøer i Norge (Karseth, 1995; Callewaert, 2003; Sortvik, 2011, Petersen, 2021, Nygård, 2022), og med opbygning af sygeplejerskernes kandidatuddannelse i Danmark, som har medført fagpolitiske indsatser og politiske grupperinger, som kæmper for rettigheder og indpas i akademiet (Petersen, 1999).

For mere legitimt at manifesteres i akademiet er en anden vej at opbygge et nyt videnskabsfag inden for allerede etablerede videnskabsfag og fagtraditioner, hvor ansatte adjunkter, lektorer eller professorer fatter interesse for en ny problematik, som rejser sig, modsvaret af de samfundsmæssige ændringer, som pågår. F.eks. bliver faget pædagogik som universitetsfag en mulighed, når skolen opstår, og nogle begynder at stille grundlæggende spørgsmål som: Hvordan kan det være skolen opstår? Hvoraf kommer det, at skolen er vigtig? Hvordan virker det i det moderne samfund, at skolen findes?

Videnskab i sygeplejen

På samme måde finder det sted på mange af landets universiteter, hvor ansatte på universiteterne begynder at undres over spørgsmål som autoriserede sygeplejersker, der har arbejdet med sygeplejefaget i praktik og i uddannelsessammenhænge, rejser i samfundsdebatten, og de undrer sig over at grupper af nye studenter, der allerede har uddannelse og relativt set gode job, begynder forfra på universiteterne og søger ind på studier inden for forskellige videnskabsfag: i faget pædagogik, filosofi, sociologi, psykologi, teologi, antropologi, organisation og ledelse osv. med sygepleje som tematik.

Callewaets møde med sygeplejersker

På Københavns universitet, humaniora, ved faget pædagogik, blev mødet med gruppen af sygeplejersker, der ønskede en teoretisk overbygning, en udfordring, som flere af de ansatte, men især professor Staf Callewaert tog op: Hvordan kan det være, at sygeplejersker fra praktikerfaget sygepleje vil investere i en teoretisk overbygningsuddannelse? De klassiske spørgsmål som praxeologer stiller, og som vi har lært fra Callewaert er:

1 Hvordan kan det være, at en given praktik ser ud som den gør? Hvordan kan det fx være, at sygeplejersker vil investere i en teoretisk overbygning efter gennemført praksis uddannelse?

2 Hvoraf kommer det, at sygeplejersker fx efter en praktisk-teoretisk professionsuddannelse, går på universiteterne og gennemfører teoretiske studier, som stiller grundlæggende spørgsmål også til deres professionsuddannelse?

3 Hvordan virker det, når sygeplejersker fx efter endt professionsuddannelse gennemfører en teoretisk universitetsuddannelse; hvad får det af betydning for den enkelte og for deres egen gennemførte professionsuddannelse og for tiltag i og omkring professionsuddannelserne?

Det er fx ikke kun sygeplejersker, der tager en ny uddannelse, men mange fra mellemuddannelserne, som efterfølgende også vil tilegne sig teorier til at kunne beskrive og forklare deres egne praktikker med henblik på bedre at forstå disse.

Det kunne fx være:

Hvorfor får lægerne dobbelt så høj livsløn som sygeplejersker?

Hvordan kan det være, at sygepleje er et kvindefag?

Hvad er det egentlig sygeplejersker taler om, når de fx definerer faget som omsorgsarbejde?

Med brug af disse grundlæggende undersøgelsesspørgsmål beskrev Staf Callewaert en teoribaseret metodologi, som kunne bidrage til at gøre os klogere på sygeplejerskernes fag og uddannelser.

De ambitiøse sygeplejersker

Staf Callewaert mødte de studerende alment positivt med udfordrende og krævende spørgsmål og indsatser, og han tydeliggjorde for de ambitiøse sygeplejersker, at universitetet kan to ting:

1 Uddele eksamensbeviser og tjekke, at folk har gennemført diverse opgaver og gået til de påkrævede eksamener efter forskrifterne

2 Universiteterne kan lære folk noget

Callewaert sagde:

"I må vælge om I vil have en eksamen, som en ekspeditionssag, eller om I vil lære noget, dvs. blive rigtige studenter, og siden forskere, der kan bidrage med ny viden ind i jeres fagfelt?"

Dernæst var spørgsmålet:

"vil I investere seriøst og over tid?"

Uddannelse som investering

Staf lærte os, at dette at studere var et arbejde og en investering, ikke en fritidssyssel, ved siden af alt andet, som kunne optage menneskelivet, og især modne kvinder med familier og børn, som dertil havde en velfærdsprofessionsuddannelse i bagagen.

Staf lærte os, at ét er at beherske en praktisk kunnen, at have en kompetence lært gennem en praktisk virksomhed, men det er noget helt andet at udvikle teoretisk viden om samme sag; og det at studere de sociale praktikker, som udspilles i menneskelivet og i professionerne, er ikke det samme som at krydre de praktiske virksomheder med forskellige konsulterede teorier og begreber og forsigtige kritiske bemærkninger. Videnskabelige teorier og begreber kan også sløre eller lægge en 'glasur' ned over de sociale praktikker, som styrker en ideologisk selvforståelse og en politisk eller fagpolitisk agenda. Om end ambitionen er det gode fremskridt og positive ændringer, tilfører teori og begreber ikke nødvendigvis ny viden til sagen.

Brud med hverdagsviden

At skabe ny teoretisk viden, eller videnskab i teoretisk forstand, kræver brud med hverdagsviden, det forudsætter, at man lærer at beherske ikke alene tekniske og metodiske greb, som fx at kunne afgrænse et empirisk felt og en population, at kunne interviewe eller at kunne anvende statistik. Teoretisk viden kræver, at man behersker det videnskabsteoretiske og metodologiske grundlag, dvs. den teori, som det valgte teoretiske perspektiv forudsætter, og ikke blander 'æbler og pærer'. Dvs. man må gennemføre et studie stringent, ud fra den videnskabsteoretiske position, man arbejder med, og ikke lave eklektiske studier, hvor multiple teorier og videnskabsteoretiske perspektiver blandes sammen.

Nye måder at arbejde på

Staf lærte os den franske historiske epistemologi som en videnskabstradition, der brød med den tyske dannelsesstradition, med kritisk teori, amerikansk pragmatisme og med det angelsaksiske paradigmes måder at arbejde epistemologisk på. Staf gav os 'nye øjne at se verden med', og en måde, som når først den er kommet under huden, man aldrig kan vende sig bort fra. Staf viste os, at 'verden står på hovedet', og hvis man vil forsøge at ændre verden fagpolitisk, politisk og fagligt i hverdagen, så gælder det om at forstå og forklare bare lidt af den, og da må man objektivere det, man må iagttage og se, gå bag om fremtrædelsesformerne, inklusive sine egne erfaringer, sine oplevelser, sine faglige, fagpolitiske og politiske fremstillinger af sagen, og må klargøre sin egen position og reflektere over den, ind i det felt, hvor man vil bidrage med ny viden.

Undervisningsbaseret forskning

Det betød, at Staf skelnede skarpt mellem: "viden – i", "viden- for" og "viden-om" de sociale praktikker, herunder sygepleje, med stor respekt for *alle* vidensformer. Men han isolerede samtidig "viden-om" som det, videnskab skulle beskæftige sig med. Dermed blev teoretisk empirisk viden det centrale for de sygeplejersker og tilknyttede fagområder, som fulgte Stafs først ugentlige-, siden 14.dags- og sidst månedlige seminarer, hvor han arbejdede med undervisningsbaseret forskning. Det handlede ikke om at skaffe sig mange og store forskningsmidler eller store grupper af studerende, men det handlede om at arbejde sammen med de studerende, at uddanne dem.

Omsorg for mellemlaget og skæve eksistenser

Staf havde især omsorg for alle de studerende, der var fra det nye mellemlag, de marginaliserede, de 'svageste', de 'skæve eksistenser' og især gruppen af kvinder, der altid måtte kæmpe for deres plads i en mandsdomineret verden, og ikke mindst i akademiet. Staf lærte os, at dette at tage en eksamen på et universitet ikke i første omgang er at være optaget af at forandre den verden, som vi allerede kendte den. I stedet udtrykker det en ambition om, at man med lidt teoretisk viden kunne forklare alt lidt anderledes og på sigt måske også blev bedre til perspektiver som reference for dem, som arbejder i den praktiske virkelighed, fx i sygeplejefaget. Det, sygeplejersker, der fulgte i Stafs 'fodspor', lærte, var ikke at have en større og bedre viden end alle andre inklusive praktikerne (praktikerne var og er unik i sin praktiske kompetence), men at skabe viden og bedrive videnskab er at være kritisk i akademisk mening. Ikke for - normativt - at kritisere alt omkring os, men for at granske, undres og stille spørgsmål og derigennem få ny viden ved at dissekere det, som er: Hvordan kan det fx være, at sygeplejersker taler om omsorg? Hvoraf kommer denne diskussion? Hvordan virker den diskussion ind i sygeplejefaget og blandt udøvere af sygepleje? Hvad gør det ved faget og fagets udøvere og målgruppe som fx patienterne?

Påvirkning af praksis

Hvordan sygeplejemiljøet i praksis forholder sig til den teoretiske akademiske kritik er ikke forskerens eller professorens ansvar, men praktikerens ansvar. For praktikerne ved bedst, hvad der virker i den praktiske virkelighed; det forskeren kan, er alene at bidrage med et perspektiv på sagen, ud fra sine teoretisk empiriske analyser. Og sådan må det være, af respekt for inddelingen i "viden-i", "viden-for" og "viden-om praktik".

Sygepleje som videnskabsfag

Som arvtagere til Staf Callewaerts position inden for human- og samfundsvidenskab i Norden har vi med hans bidrag og hjælp været i stand til at undervise i og udvikle teori-om sygepleje og tilgrænsende områder, men vi står også tilbage med en undren over, at denne måde at arbejde på kun har begrænset plads i opbygningen og etableringen af sygepleje som videnskabsfag i Norden, herunder at det at udvikle teori-om sygepleje tildeles få ressourcer fx gennem fondsmidler.

På trods af, at der findes flere tiltag rundt omkring, så savnes teoretisk empiriske analyser og udvikling af "teori-om"- de sociale praktikker, som et element af vidensformer inden for sygeplejevidenskab, som kunne bidrage til at opbygge et reelt videnskabsfag i regi af universiteter og et undervisningspotentiale på andre institutioner.

Læringsprocesser tager tid

En forklaring kan være, at det er, som Staf lærte os, en lang læringsproces, der tager tid at vokse frem. En anden forklaring kan være at arbejdet med at opbygge et videnskabsfag i streng forstand ikke foregår i et vakuum, men sker under de givne omstændigheder, herunder at de involverede personer er mennesker med alt, hvad det indebærer af ambitioner, dyder, laster osv. Kampen om privilegier er hård, når der er mange om buddet, og når den foregår mellem personer, der står hinanden nært socialt. Og kampen ser ud til at være så meget desto hårdere, når privilegierne er så store, som de er, inklusive den symbolske betydning af at arbejde med noget så mærkværdigt som "teori", hvilket i en moderne verden kan opfattes som nyttesløst, når en direkte anvendelsesværdi ikke er indlysende.

Miljøerne i sygepleje ved universiteterne i København, Århus, Uppsala, Bergen samt Viborg-Kua initiativet og Höskolen Kristianstad i Sverige var blandt de miljøer, hvor mange sygeplejersker besøgte Staf Callewaerts seminarer og fik vejledning og en grundig og lang akademisk skoling. Mange af dem som Staf var i kontakt med, fik også centrale stillinger indenfor sygepleje i Norden, men på de uddannelser, der har haft sygepleje som centralt omdrejningspunkt i universitetsregi, savnes den historisk epistemologiske tilgang fortsat.

Staf Callewaert har sat dybe spor

Men uanset, så vil vi med disse refleksioner gerne sige tak til Staf for at sætte så dybe spor i så mange af os. Stafs visdom, kyndighed og store generøsitet har bidraget til at mange sygeplejersker og andre på tilgrænsende pædagogiske, antropologiske, sociologiske, lingvistiske, helsefaglige og filosofiske områder i Danmark, Sverige og Norge, har fået en vigtig akademisk og videnskabelig skoling og en forståelse af dette at virke i praksis.

Hvis du vil vide mere

På websiden *Praxeologi - Et kritisk refleksivt blik på sosiale praktikker*, kan du læse mere om, hvad praksisologi er, og læse mere i *Tidsskriftet | Praxeologi*.
Eller fordybe dig i bogen *Praxeologisk sygeplejevidenskab - hvad er det?* [LINK](#)

Er du blevet nysgerrig på litteraturen bag, kan du bl.a. finde bøger på Forlaget Hexis.dk [LINK](#)

Læs også om hvad der blev skrevet af mindeord om Staf Callewaert i Universitetsavisen [LINK](#)

Staf Callewaert

Jesper Frederiksen og **Karin Anna Petersen** har skrevet artiklen i samarbejde med:

Yngvild Brandser Alvsåker, ph.d.-studerende ved Institutt for globale helse og samfunnsmedisin, Senter for Omsorgsforskning Vest, SFOV, Universitet i Bergen, Norge.

Kirsten Beedholm, lektor emr. i sygepleje, Institut for folkesundhed, Aarhus universitet, Danmark.

Jeanne Helene Boge, professor i sjukepleie ved Master i klinisk sjukepleie, Høgskulen på Vestlandet (HVL), Norge.

Carina Carlhed Ydhag, professor i pedagogik, institutleder, Stockholms universitet, Sverige.

Lizbeth Engström, lektor i pedagogik, Uppsala universitet, Sverige.

Kirsten Frederiksen, lektor i sygepleje, Institut for folkesundhed, Aarhus universitet, Danmark.

Ingegerd Gunvik Grönbladh, lektor i pedagogik, Högskolan, Gävle, Sverige.

Marianne Giske Holvik, ph.d.-studerende ved Senter for Omsorgsforskning Vest, Høgskolen på Vestlandet, Norge.

Rolf Horne, ph.d., kommunalsjef Helse og omsorg, Hyllestad kommune, Norge.

Ingeborg Ilkjær, lektor emr. på Diakonissestiftelsens sygeplejeskole, Københavns Professionshøjskole, Danmark.

Birte Hedegaard Larsen, lektor, Center for sygeplejevidenskab, VIA, university College, Viborg, Danmark.

Kjersti Lea, institutleder, programansvarlig for praktisk-pedagogisk utdanning, deltids og leder for programrådet for lektorutdanningen, Universitet i Bergen, Norge.

Aase Lydixsen, Executive Director, 'Brobygning mellem forskning og practice, Human First, VIA University College.

Raymond Kolbæk, ekstern lektor, Enhed for Sygepleje- og Sundhed, Institut for Folkesundhed, Aarhus Universitet, Danmark og Deakin University, Melbourne, Australien

Vibeke Lorentzen, forskningslektor, emr., Center for Sygeplejeforskning, Viborg, og Institut for folkehelsevidenskab, Aarhus Universitet, Danmark og Deakin, Melbourne, Australien.

Åshild Lunde, 1. amanuensis, Institutt for globale helse og samfunnsmedisin, Bergen, Norge.

Birgit Lynggaard, lektor emr., Institut for sygepleje og sundhedsvidenskab, Grønlands universitet.

Kari Martinsen, professor emr. i sykepleievitenskap, Haraldsplads videnskabelige høgskole, VID, Bergen, Norge.

Anna Lundin Nørholm, senior lektor i pedagogik, Stockholms universitet, Sverige.

Morten Nørholm, lektor emr. i pedagogik, Uppsala universitet, Sverige.

Karen Paaske, lektor emr., VIA university Colle, Viborg, Danmark.

Gudmund Ågotnes, professor ved Institutt for Velferd og Deltaking (IVD), Fakultetet for helse- og sosialvitenskap, FHS, tilknyttet masterprogrammet i sosialvitenskap, Høgskulen på Vestlandet, Bergen, Norge.

Referencer

Callewaert, 2003. "Udgør sygepleien et felt I bourdieusk mening? I anledning af Berit Karseths studie af opkomsten af et nyt fag ved universiteterne." In: Fra Bourdieus og Foucaults verden -pædagogik og sociologi, diskurser og praktikker efter det moderne. Akademisk Forlag, Tid &Tanke, pp.115-128.

Juvkam, RA., 1985. Sykepleie-forskning i Norge. Vitenskapsteori og praksis,. Gyldendal norsk forlag.

Michaelsen, JJ.; Ramhøj, P.; Larsen, K.; Christensen, JM; Hansen, HP. 2023.2023. De 'Bindegale Sygeplejersker' – en tværfaglig græsrodsbevægelse. Græsrodsbevægelsen var en pionerbevægelse i forhold til akademisk uddannelse af sygeplejersker og et opgør med den biomedicinske dominans. [LINK](#)

Nygård, AK, 2022. KUNNSKAPSPRODUKSJON I SYKEPLEIE En praxeologisk analyse av masteroppgaver i sykepleievitenskap ved Universitetet i Bergen fra perioden 2011-2021 BORA [LINK](#)

Petersen, KA 1999. Sygeplejevidenskab - myte eller virkelighed? Om genese og struktur af feltet af akademiske uddannelser og forskning i sygepleje i Danmark. Center for Videreuddannelse, Viborg Amt; ph.d. fra Aarhus universitet.

Petersen, KA, 2021. [Opkomst og afvikling af faget sykepleievitenskap ved Universitet i Bergen \(1979-2019\); e3205 Vol 3 \(2021\) | Praxeologi – Et kritisk refleksivt blikk på sosiale praktikker \(uib.no\)](#)

Sortvik, W., 2011. Sjukepleieran som akademisk aktør. Hva er sjukepleie vitenskap. Masterthesis, Institutt for samfunnsmedisinske fag, Det medisinsk- odontologiske fakultet, Universitet i Bergen.

Sortvik, W.; J. Boge, S. Callewaert, K.A.Petersen. 2016. Korleis sjukepleievitskap materialiserer seg i lys av historisk oppkomst – kunnskapsgenerering i spenningsfeltet mellom klinikk og akademia; [Nordisk Tidsskrift for Helseforskning](#) 12(1):77. DOI:[10.7557/14.3777](#)